

“Eğgerçi ben değilim bâde-nûş-i bezm-i visâl
Hüdâ’ya hamd ki sermest-i sâgâr-ı lâyım.”
(Veled Çelebi)

[Her ne kadar vuslat meclisinde bade içenlerden deęilsem de Allah’a hamd olsun ki kadeh dibindeki tortuyla kendimden geęmiş bir haldeyim.]

Divan şiirimizde içkiden, meyhaneden, sarhoşluktan bahseden bir hayli beyit vardır. Zaman zaman bir günahı anlattığı vaki ise de ekseriya birer mazmun, yani benzetmelik yahut semboldür bu kavramlar. Aşk hâlinin, cezbenin, vecd ve istiğrakın ifadesi için çokça kullanılırlar.

Tasavvuf ehli bazı şairlerden aşklarının coşkunluğu veya sekerat halinin galip gelmesiyle bazen son derece fütursuz sözler sâdır olur. Yahut bazen de hiçbir şeyin görüldüğü gibi olmadığına dikkat çekmek maksadıyla, beyitlerinin zahirini ilk bakışta yanlış anlamaya müsait bir tarzda bilhassa tanzim ederler. Veled

Çelebi de yukarıdaki beytinde böyle yapmış.

Beyit zahiren, sızıp kalmış bir sarhoşun, kendince bir mazeretle teselli bulmasını anlatıyor. Şair, dostların bir araya geldiği içki meclisinde bade içemediğinden mahrumiyet hissine kapılmış. Bu mahrumiyetin sebebi daha önce içki kadehinin dibindeki “lây” denilen tortuyu içmiş olmaktan dolayı kendinden geçmesi imiş. “İçki içemiyorum ama hiç olmazsa ayık değilim” gibi bir avunmayla şükrediyor. Lakin böyle bir hâl için şükredilemeyeceğı de, Veled Çelebi’nin bunu en iyi bilenlerden biri olduğu da çok açık.

Konya Mevlâna Dergâhı’nın son devir postnişinlerinden olan Veled Çelebi, Mevlâna’nın torunu. Birinci Dünya Harbi’nin sonlarına doğru, dervişlerden müteşekkil “Mücahidân-ı Mevleviyye Alayı”nın başında Şam’a gidip Osmanlı’nın oradaki 4. Ordusuna destek vermesiyle tanınıyor. Demek ki hem şairin hüviyeti, hem beyitte anlatılan hal için Allah’a hamd edilmesi, başka türlü bir mana aramamızı gerektiriyor.

Beytin bâtınına gizlenen asıl mananın anahtarı “sermest-i sâgâr-ı lâyım” ibaresinde. Sagar,

“kadeh” demek. “Lây” ise Farsçada içki kadehinin kahve telvesi gibi dibine çöken şarap tortusu manasına geliyormuş ki, bunun içilmesi, uzun süre kendinden geçirecek kadar sarhoş edermiş insanı. “Sâgâr-ı lâ”ı böyle alırsak, içeni hemen mest eden son derece ağır bir içkinin kadehi” diye anlar ve beyte yukarıdaki zahirî manayı verebiliriz ancak. Fakat kelimeyi “lâ’yım” gibi okumak, “y” harfini kaynaştırma kabul etmek de mümkün. Bu takdirde kelimenin nefy (olumsuzluk) edatı “lâ” olduğu, “sâgâr-ı lâ”nın, “lâ kadehi” manasına geldiği fark edilecektir. Lâ kadehi, “lâmelif” harfidir. Ayaklı bir kadehe benzetildiği için böyle de adlandırılan bu “lâmelif” ile kelime-i tevhidin başındaki “lâ” kastedilir.

Kelime-i tevhit, Sırat-ı Müstakimin zeminidir. Allah’ın varlığını ve birliğini tasdikle kalplerini ilahi tecellilere açarak bu yolda aşkla yürüyenler, tevhit mertebelerini birer birer aşar, marifetullahı ulaşırlar, ebrâr yahut mukarrebûn zümresine dahil edilip cennet ile, Cemâl ile mükafatlandırılırlar. Kur’an-ı Kerim’de birçok ayette dünya hayatlarını tevhit akidesi çerçevesinde yaşayan salih kulların cennette nail olacakları nimetlerden bahsedilir. Bu meyanda Cenab-ı Hakk’ın cemâlini müşahade edecekleri bir mecliste onlara “tesnîm, rahîyk, selsebil, şaraben tahûr” gibi içeceklerin sunulacağı haber verilir.

Şairin bahsettiği “bade içilen vuslat meclisi” budur ve kendisi henüz bu vuslat meclisine iştirake, bu nimete nail olamamıştır. Çünkü bu mazhariyete ölümden sonraki hayatta, ahrette erişilebilecektir. Şair ise henüz bu dünyadadır. Mahrumiyetinin farkındadır ve ümitvardır. Lâ kadehiyle kendinden geçerek tevhidin belirlediği istikamete yönelmiş, daha en başında da olsa, vuslat meclisine götüren yola girmiştir.

Kelime-i tevhit, yani “lâ ilâhe illallah” ibaresinde bilindiği üzere önce nefy, sonra ispat vardır. “Lâ ilâhe”, yani “(başkaca hiçbir) ilah yoktur” kısmına “nefy” veya “mahv” denir. “Lâ”, olumsuzluk edatıdır; bir şeyin yokluğunu yahut reddini ifade için kullanılır. Kişi nefyederken Allah Tealâ’dan başka bütün sahte ilahlarla beraber nefsinin tahakkümünü, beşeriyetinin varlığına dair zannını da reddeder; Allah’ın dışındaki bütün varlığı kalbinden sürüp çıkarır. “İspat” kısmında ise “illallah”, yani “(ilah olarak) ancak Allah vardır” demek suretiyle nefy ile temizlediği, silip süpürdüğü kalbine Allah Tealâ’yı, yegane varlığı yerleştirir. Nefy olmadan ispat olmaz. Çünkü “Padişah konmaz saraya, hane mamur olmadan” denilmiştir.

Lâ ile nefy, nefsi de reddedip yok saymayı gerektirdiğinden bir çeşit “sermestlik”, yani kendinden geçme halidir. Yahut bir çeşit ölümdür. Böyle olmak zorundadır, çünkü ahretteki ebedi ve hakiki hayata ancak ölümlerle ulaşılabilir. Ölüm, hakikati bütün boyutlarıyla müşahadenin de kapısıdır. Lâ ile kendinden geçme, kişinin kendini kaybetmesi değil, hakikatinin farkına vararak kendini bilmesidir ki, bu tarafıyla da ölüme benzer. Nefy yahut mahv’ın kemâlî “ölmeden evvel ölmek”tir.

Bir Hüsni Zan Talimi

Ahmet Türkan tarafından yazıldı

Pazar, 19 Mayıs 2024 18:17 -

Hülasa şair lâ ile nefyederek kendinden geçtiğini fakat henüz illâ ile ispat safhasını idrak edemediği için vuslata eremediğini söylüyor. Fakat vuslat öncelikle bir lâ sermestliği gerektirdiğinden yine de haline şükrediyor.

Şu izahattan sonra, “İyi güzel ama şair bütün bunları yanlış anlamaya yol açacak tarzda değil de daha açık, daha doğrudan anlatsa olmaz mıydı?” demeyin. Başta da söylediğimiz gibi beyitler türlü maksatlarla bilhassa böyle tertipleniyor. Biz bunlardan sadece birine işaret edelim: Hüsni-zanda bulunmayı öğretmek. Bazı şeylerin hakikati görüldüğü gibi değil demek ki. Öyleyse müslümana düşen, evvel emirde hüsni-zan eylemektir.

T. Ziya ERGUNEL

Semerikand Dergisi 140. Sayı